

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กอบแก้ว สุวรรณทัต-เพ็ชร. 2532. นโยบายต่างประเทศของรัฐบาลพิบูลสงคราม พ.ศ. 2481-2487. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- กรมล ทองธรรมชาติ. 2535. ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของไทยสมัยสร้างประชาธิปไตย. ใน เอกสารการสอนชุดวิชา ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับต่างประเทศ หน่วยที่ 1-8. กรุงเทพฯ: สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- กาญจนา แก้วเทพ. 2530. บรรณาธิการ. สื่อในสันติภาพ สันติภาพในสื่อ. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: ภาควิชาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กาญจนาคพันธุ์. 2518. ยุคเพลงหนังและละครในอดีต. กรุงเทพฯ: เรื่องศิลป์.
- กิตติศักดิ์ สุวรรณโกสิน. 2536. หนังสือที่กลายเป็น “หนัง” เริ่มต้นกันมาอย่างไร. ใน วรรณคดี-ศิลปะ ประสานศิลป์. หน้า 73-77. กรุงเทพฯ: ภาควิชาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (จัดพิมพ์เนื่องในการสัมมนาทางวิชาการ “วรรณคดีกับศิลปะ” ในวาระครบรอบ 50 ปี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์).
- กุหลาบ มัลลิกะมาส. 2518. วรรณกรรมไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- จิตติ ดิงสภักดิ์. 2539. ปรีดี พนมยงค์: ชีวิตและผลงาน. ใน วันปรีดี พนมยงค์ 11 พฤษภาคม 2539. (จัดพิมพ์โดยคณะผู้จัดทำหนังสือวันปรีดี พนมยงค์ 11 พฤษภาคม 2539).
- โจแอน บอนคูแรนต์. 2536. อหิงสา อาวุธของคนกล้า: ศึกษาปฏิบัติการสัจดาเคราะห์ของ กานธี. แปลโดย ไพศาล วงศ์วรวิสิทธิ์ และ อนิตรา พวงสุวรรณ. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2526. ประสบการณ์และความเห็นบางประการของรัฐบาลราษฎรอาวุโส ปรีดี พนมยงค์. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์.
- เฉลิมเกียรติ ผิวนวล. 2529. ความคิดทางการเมืองของปรีดี พนมยงค์. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- ชัตสุณี สินธุสิงห์. 2532. บรรณาธิการ. วรรณคดีศึกษา. กรุงเทพฯ: โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. 2530. ความรุนแรง. ใน เอกสารการสอนชุดวิชาสันติศึกษา หน่วยที่ 1-7. หน้า 53-86. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. 2530 ก. แนวคิดหลักของสันติวิธี. สานติสังคม. 3: 5.

- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. 2533. ท่าทายเป็นทางเลือก: ความรุนแรงและการไม่ใช้ความรุนแรง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. 2535. สงครามและศีลธรรม. ใน จรัญ มะลูลีม และ เสาวนีย์ จิตต์หมวด. บรรณาธิการ. ความเป็นจริงในตะวันออกกลาง, หน้า 145-151. กรุงเทพฯ: ทางนำ.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. 2538. โยฮัน กัลดุง บิดาแห่งการวิจัยสันติภาพยุคใหม่. ปาจารย์สารฉบับหัวกะทิ. 22: 52-55.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. 2539. สันติทฤษฎี วิถีวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. 4 ธันวาคม 2540. รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ. สัมภาษณ์.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. 12 กุมภาพันธ์ 2541. รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ. สัมภาษณ์.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. 2517. อุดมการณ์ทางการเมือง. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และ วรณี ตำราญเวทย์. 2536. ภาพยนตร์ไทยกับการ “สร้างชาติ”:
“เลือดทหารไทย-พระเจ้าช้างเผือก-บ้านไร่ของเรา”. วารสารธรรมศาสตร์ 19: 89-112.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. 2515. หนังสือไทยเมื่อ 30 ปีก่อน พระเจ้าช้างเผือก. สังคมศาสตร์ปริทัศน์ 11: 74-77.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. 2523. แะรอยพระเจ้าช้างเผือก. ศิลปวัฒนธรรม 2: 26-33.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. 2538. ประวัติการเมืองไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า.
- ชาติ เอี่ยมกระสุนธุ์. 2520. พระเจ้าช้างเผือก ภาพยนตร์ไทยเรื่องยิ่งใหญ่ ใน เมืองไทยสมัยก่อน. หน้า 125-131. กรุงเทพฯ: เรื่องศิลป์.
- ไชยันต์ รัชชกุล. 2532. ความขัดแย้งในบริบทของสันติศึกษา. ใน เอกสารการสอนชุดวิชาสันติศึกษา หน่วยที่ 1-7. หน้า 25-52. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- คำรณราชานุภาพ, สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. 2514. ไทยรบพม่า. พระนคร: ศิลปาบรรณาการ.
- ตรีศิลป์ บุญขจร. 2523. นวนิยายกับสังคม พ.ศ. 2475-2500. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์.
- แถมสุข นุ่มนนท์. 2521. เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง. กรุงเทพฯ: ดวงกมล.
- ทิวา สาระจูฑะ. 2530. บทเพลงกับสันติภาพ. ใน กาญจนา แก้วเทพ. บรรณาธิการ. สื่อในสันติภาพ สันติภาพในสื่อ. หน้า 73-79. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: ภาควิชาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทิพวรรณ เข็มขจร. 2531. ปฐมทัศน์ทางการเมืองของปรีดี พนมยงค์. กรุงเทพฯ: รุ่งแสงการพิมพ์.
- ธเนศ เวศร์ภักดา. 2537. วรรณกรรมวิจารณ์(เอกสารประกอบการสอน). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย.

- นพนธิ สุริยะ. 2537. สิทธิมนุษยชน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2523. ความล้าลึกของน้ำเน่าในหนังสือไทย. ศิลปวัฒนธรรม. 1: 44-53.
- ปิยกุล เลาวัณย์ศิริ. 2528. การวางมุกกล้อ. กรุงเทพฯ: คณะวารสารศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปิยนาด นูนาค. 2534. นโยบายการปกครองของรัฐบาลไทยต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนใต้(พ.ศ.2475-2516). กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย ฝ่ายวิจัย จุฬาฯ.
- ประจุมสุข อาชวบำรุง และ ชุพิน พิพิธกุล. บรรณาธิการ. 2530. ประมวลความรู้เรื่องสันติภาพ. กรุงเทพฯ: ทบวงมหาวิทยาลัย.
- ประเสริฐ ปัทมสุคนธ์. 2517. รัฐสภาไทยในรอบสี่สิบสองปี(พ.ศ.2475-2717). กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ช. ชุมชนช่าง.
- ปรีดี พนมยงค์. 2513. ความเป็นอนิจจังของสังคม. พระนครฯ: โรงพิมพ์นิติเวช.
- ปรีดี พนมยงค์. 2525. รัฐบุรุษอาวุโสปรีดี พนมยงค์ชี้ทางรอดของไทย. กรุงเทพฯ: บริษัทเคเค็ดไทย.
- ปรีดี พนมยงค์. 2526. รวมข้อเขียนของปรีดี พนมยงค์: ปรีดี พนมยงค์กับสังคมไทย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปรีดี พนมยงค์. 2529. ชีวิตผันผวนของข้าพเจ้าและ 21 ปีที่ลี้ภัยในสาธารณรัฐราษฎรจีน. แปลโดย พรทิพย์ ไโตใหญ่ และ จำนงค์ ภควรรุฒ. กรุงเทพฯ: เทียนวรรณ.
- ปรีดี พนมยงค์. 2533. พระเจ้าช้างเผือก. แปลโดย สมาคมธรรมศาสตร์ นครลอสแอนเจลิส สหรัฐอเมริกา. (จัดพิมพ์เนื่องในวาระครบรอบ 45 ปีวันประกาศสันติภาพ)
- “พระเจ้าช้างเผือก” ร่วมฉลอง 100 ปีภาพยนตร์โลก. มติชน. จันทร์ที่ 27 กุมภาพันธ์ 2538. หน้า 39.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). 2537. สัมโมทนีขกตา. จุฬาสัมพันธ์. 37: 3-6.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). 2538. การศึกษาเพื่อสันติภาพ. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). 2529. ความเป็นอนิจจังของสังขารกับอิสรภาพของสังคม. ใน สันติสุข โสภณศิริ. บรรณาธิการ. ปรีดีนิวัต สัจจะคืนเมือง. หน้า 279-333. กรุงเทพฯ: อักษรสาส์น.
- พูนสุข พนมยงค์, ท่านผู้หญิง. 21 มกราคม 2540. สัมภาษณ์.
- ไพศาล วงศ์วรวิสิทธิ์. 2533. เรียบเรียง. สร้างสันติด้วยมือเรา: คู่มือสันติวิธีสำหรับนักปฏิบัติ. การไร้ความรุนแรง. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม.
- มหาตมา คานธี. 2539. โลกทั้งผองพี่น้องกัน. แปลโดย กรุณา-เรื่องอุไร กุศลาสัย. กรุงเทพฯ: แม่คำผาง.

- มารค ตามไท. 2539. แนวทางแก้ไขปัญหาโดยสันติวิธี. ใน แนวทางแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธี (ในพื้นที่เพื่อความมั่นคง). หน้า 52-58. รวบรวมโดย ศูนย์ประสานงานเตรียมพร้อมแห่งชาติ สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ.
- ชิน ชาร์ป. 2529. อำนาจและยุทธวิธีไร้ความรุนแรง. แปลโดย ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ และคมสัน หุตะแพทย์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- โยธัน กุลตุง. 2538. พุทธสันติวิธี: ทฤษฎีเชิงโครงสร้าง. แปลโดย สมชัย เข็นสบาย. กรุงเทพฯ: ปาจารย์สาร.
- รอง ศยามานนท์. 2520. ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- ราชการทำพิสูจน์. สิงหาคม 2538. ทิ้งหนังสือไทย. (ราชการโทรทัศน์ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 7). บริษัทกันตนา.
- รังสิมา กุลพัฒน์. 2539. แปลเก่า: จากนวนิยายสู่ภาพยนตร์. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รุ่งธรรม สุจิธรรมรักษ์. 2532. สันติศึกษากับสันติภาพ. ใน เอกสารการสอนชุดวิชาสันติศึกษา หน่วยที่ 1-7. หน้า 1-24. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- วรรณคดี-ศิลปะ ประสานศิลป์. 2536. กรุงเทพฯ: ภาควิชาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (จัดพิมพ์เนื่องในการสัมมนาทางวิชาการ “วรรณคดีกับศิลปะ” ในวาระครบรอบ 50 ปี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์).
- สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ. 2535. ขบวนการเสรีไทยกับความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศระหว่าง พ.ศ. 2481-2492. กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สันติ นามธรรม. 2530. วรรณกรรมเอ-บอมบ์. ใน กาญจนา แก้วเทพ(บรรณาธิการ) สื่อในสันติภาพ สันติภาพในสื่อ. หน้า 83-94. กรุงเทพฯ: ภาควิชาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สันติสุข โสภณศิริ. 2529. บรรณาธิการ. ปรีดีนิวัติ สัจจะคืนเมือง. กรุงเทพฯ: อักษรสาส์น.
- สันติสุข โสภณศิริ. 2538. บรรณาธิการ. สู่สานติเสรี 50 ปีสันติภาพไทย 16 สิงหาคม 2488-2538. พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการงานวันสันติภาพไทย.
- สายหยุด เกิดผล และ รุ่งธรรม สุจิธรรมรักษ์. 2532. สงคราม. ใน เอกสารการสอนชุดวิชาสันติศึกษา หน่วยที่ 1-7. หน้า 87-120. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- สุนทร ชูตินทรานนท์. 2533. พม่าในสำนักและความเข้าใจของคนไทย. ศิลปวัฒนธรรม. 12: 120-129.
- สุนทร ชูตินทรานนท์. 2537. ไทยรบพม่า: ว่าด้วยการสงครามระหว่างไทยกับพม่า. กรุงเทพฯ: มติชน.

- สุนทร ชูตินทรานนท์. 2538. บูรณองกะขอดินรธา: กษัตริย์พม่าในโลกทัศน์ไทย. กรุงเทพฯ : อมรินทร์วิชาการ.
- สุวรรณา สถาอนันท์. 2533. มนุษย์ทัศน์ในปรัชญาตะวันออก. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศรีดาวเรือง. 2530. บทเพลงเพื่อสันติภาพ. ใน สื่อในสันติภาพ สันติภาพในสื่อ. พิมพ์ครั้งที่ 1. หน้า 80-82. กรุงเทพฯ: ภาควิชาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศุกร บุนนาค. 2537. ฟ้าใหม่. กรุงเทพฯ: สามัญชน.
- อิรวดี ไตลังคะ. 2536. ในเขาวงกต ภาพยนตร์ในรูปแบบนวนิยาย. ใน วรรณคดี-ศิลปะ ประสานศิลป์. หน้า 78-85. กรุงเทพฯ: ภาควิชาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (จัดพิมพ์เนื่องในการสัมมนาทางวิชาการ “วรรณคดีกับศิลปะ” ในวาระครบรอบ 50 ปี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์).
- อิมรอน มะลูลีม. 2538. วิเคราะห์ความขัดแย้งระหว่างมุสลิมภายในประเทศกับรัฐบาลไทย: กรณีศึกษากลุ่มมุสลิมในเขตจังหวัดชายแดนใต้. กรุงเทพฯ: อิสลามิกอะเคเดมี.
- อุคมชัย ปิงชัยโย. 2533. บรรณาธิการ. 67 ปีภาพยนตร์ไทย 2466-2533. กรุงเทพฯ: สมาพันธ์ภาพยนตร์แห่งชาติ.

ภาษาอังกฤษ

- Chaiwat Satha-Anand. 1996. Overcoming Illusory Division: Between Nonviolence as Pragmatic Strategy and a Way of Life. A Paper submitted to the International University of People' Peace (IPUIP) Rovereto, Italy for special publication. (August 1996). (Mimeographed). Published as: Chaiwat Satha-Anand. 1997. "Nonviolenza Pragmatica" E "Nonviolenza per Principio": Una Controposizione Illusoria," in Islam E Nonviolenza . Torino: Ediziono Gruppo Abele, November 1997. (In Italy).
- Galtung, Johan. 1969. Violence Peace and Peace Research. from Journal of Peace ResearchVI.
- Galtung, Johan. 1989. Nonviolence and Israel / Palestine. University of Hawii Institute for Peace.

- Malinowski, Bronislow. 1968. An Anthropological Analysis of War. in Leon Bramson and George W. Goethels. eds. War : Studies from Psychology, Sociology Anthropology . New York: Basic Books.
- McLuhan, Marshall. 1964. Understanding Media: The Extensions of Man. New York: McGraw-Hill Book Company.
- Pridi Banomyong. 1990. The King of the White Elephant. The Thammasat Association Los Angles, California, U.S.A.(To commemorate the 45th anniversary of the Thai Peace Declaration August 16, 1990).

ภาคผนวก ก

บทสัมภาษณ์

ท่านผู้หญิงพูนสุข พนมขงค์

วันที่ 21 มกราคม 2540 เวลา 9.00-11.00 น.

ณ บ้านซอยสวนพลู กรุงเทพมหานคร

โดย สุรัชชา เบ็ญโญ๊ะ

ขอความกรุณาท่านผู้หญิงช่วยเล่าปริบททางสังคมในช่วงของการสร้างงานที่เป็นแรงบันดาลใจให้อาจารย์ปรีดี สร้างงานเรื่องนี้ค่ะ

รัฐบาลสมัยนั้นนายกรัฐมนตรีนายเป็นทหาร ท่านก็มีความคิดที่จะเรียกดินแดนที่เราเสียไปสมัย ร.ศ. 112 คืนจากฝรั่งเศสนะคะ รัฐบาลก็ทำหลายอย่างค่ะ มีการเดินขบวนของ นักศึกษาพอมาถึงธรรมศาสตร์ตอนนั้นนายปรีดีเป็นผู้ประสานงาน นายปรีดีก็เตือนนักศึกษาว่าอย่าไปร่วมเดินขบวน เพราะว่าเรื่องนี้เราต้องใช้วิธีเจรจากันปัญหานี้ไม่ใช่ใช้กำลัง แต่ว่าเขาก็ไม่เชื่ออะ ตอนนั้นทุกคนเลือดร้อนไปหมด อยากจะเอาดินแดนคืนก็เลยไปเดินขบวนกับเขา แต่ก็ทั้งหมดคนะ ทางจุฬาฯทางอะไรก็เดิน แต่ธรรมศาสตร์นี่ไปร้องเขาหน่อย แต่ก็ร้องไม่อยู่นะคะ นอกจากเดินขบวนแล้วก็ใช้อาวุธในการต่อสู้ แล้วก็มีการประท้วงประท้วงประท้วง สมัยนี้เรียกประท้วงประท้วง อย่างเก่าก็เรียกโหมยณาแหม ! ใช้วิธีที่หยาบคายนะคะกับฝ่ายตรงข้าม รบกันไปรบกันมา (หัวเราะ) ไม่มีใครแพ้ใครชนะ (หัวเราะ) เสียหายด้วยกันทั้งสองฝ่าย เราก็เสียเรือไปที่ จ. ตราด แต่เราก็ยังอยู่ร่วมรัฐบาลนะคะ นอกจากภายในประเทศแล้วทางด้านยุโรปนะคะ ฟาสซิสต์อิตาลีกับนาซีเยอรมันก็รุกรานเพื่อนบ้าน ในเอเชียญี่ปุ่นก็รุกรานประเทศจีน ชีคครองภาคอีสานของจีนตั้งประเทศแมนจูขึ้นมา เรื่องมันอย่างนี้นะคะ ก็เห็นว่ามันอาจจะถูกลามมาถึงประเทศไทย เพราะฉะนั้นก็เลยทำเรื่องนี้ขึ้นมาเกี่ยวกับสันติภาพนะคะ เพื่อจะบอกว่าประเทศไทยเราไม่ต้องการสงคราม เราต้องการสันติภาพ แล้วก็นอกจากนี้นะคะ เรื่องภายในไทยกับอินโดจีนญี่ปุ่นก็เข้ามาเป็นอนุญาโตตุลาการ ก็เลยทำให้มีอิทธิพลขึ้นมา

แสดงว่ามีสัญญาณจากส่วนต่างๆ ทั้งในยุโรป เอเชีย และในประเทศไทยเอง ที่ทำให้ท่านอาจารย์คิดว่าต้องมีการเคลื่อนไหวอะไรบางอย่าง

ค่ะ คิดว่ามันจะต้องกระทบกระเทือนต่อไป

ช่วงที่ท่านอาจารย์เขียนนวนิยาย คือปี พ.ศ. 2483 ไซโหมคะ ช่วงนั้นสัญญาณต่างๆที่ท่านผู้หญิงกล่าวมาได้เริ่มเกิดขึ้นแล้วไซโหมคะ

ไซคะ

มาถึงการเตรียมข้อมูลในการสร้างงาน ตอนที่ท่านอาจารย์คิดว่าจะต้องทำอะไรขึ้นมาสักอย่างนั้น ได้มีการพูดคุยกับท่านผู้หญิงบ้างไหมคะ

อ้อ! มีเพื่อนคะ คุยกับเพื่อนหลายคน เพื่อน ๆ ที่สนใจในเรื่องนี้นะคะ มีเพื่อนที่ทำด้านเทคนิคอะไรเขียนะคะ บอกว่าเราควรจะทำภาพยนตร์ซึ่งเกี่ยวกับสันติภาพ

ตอนที่ท่านอาจารย์เขียนนวนิยายขึ้นมา คิดกันแล้วยังคะว่าจะต้องสร้างเป็นภาพยนตร์ต่อไป

คะ ก็คิดว่าต้องสร้างเป็นภาพยนตร์

แล้วเรื่องราวที่เขียนเป็นประเด็นทางประวัติศาสตร์นั้น ไม่ทราบที่ท่านอาจารย์ได้ความคิดมาจากไหนหรือว่าท่านได้รับแรงบันดาลใจจากใครคะ

อ้อ! จากการเรียนเมื่อครั้งเด็ก ๆ หนะ เมื่อก่อนเขาเรียกพงสาวดารนะคะ เขาไม่เรียกประวัติศาสตร์ พงสาวดารตั้งแต่กรุงศรีอยุธยาลงมา เราก็มีเรื่องราวของพระมหากษัตริย์พระคินะคะ แต่เราก็เปลี่ยนแปลงจากอยุธยาเป็นอยุธยา แล้วตัวพระเจ้าแผ่นดินก็ชื่อพระเจ้าจักราซึ่งมีช้างมาก แล้วก็มีช้างเผือกด้วยซึ่งถือว่าเป็นมงคลนะคะ

ช่วงนั้นมีละครด้วย ทำไมถึงมีความคิดว่าจะทำหน้าที่ ทำไมไม่ทำเป็นละครคะ

คือการทำละครนี้มันไม่แพร่หลายนะคะ คือความประสงค์ของเราอยากให้มีมันแพร่หลายในต่างประเทศ ถึงได้พูดภาษาอังกฤษ แล้วก็ทำเป็นภาพยนตร์ แล้วผอ.มีญาตินะคะ เขาไปเรียนได้ ASC. เป็นคนแรกจากอเมริกา ชื่อปราสาท สุขุม

ASC. คืออะไรคะ

ก็แฮม Associate อะไรนั่นไม่รู้คะ เป็นสมาคมเกี่ยวกับภาพยนตร์ เขาเป็นนักเรียนทุนของรัชกาลที่ 6 ส่งไปเรียน เขาไปเรียนสมัยพระมงกุฎเกล้านะคะ แล้วกลับมาไม่ทันเสด็จสวรรคตเสียก่อน ก็มาทำหน้าที่พิมพ์บ้าง หนังสือพิมพ์รูปภาพนี่เขาเป็นคนแรกที่ทำเรียกว่าโฟเทอชั่นนะคะ แต่ก็ไม่ค่อยแพร่หลาย

ท่านอาจารย์มีความชอบในภาพยนตร์เป็นการส่วนตัวหรือเปล่านั้นคะ

ก่อนทำเรื่องนี้ก็เฉย ๆ นะไม่ค่อยได้ดู ก็แห่ม!งานมันยุ่งไม่มีเวลาที่จะไปดู (แต่ตอนเป็นนักเรียนชอบดู ตอนอยู่ฝรั่งเศส-คุณวาทินี สายประดิษฐ์-) แต่พอเริ่มทำไปสักระยะ ก็ไปดูทุกเรื่องที่สำคัญ ๆ

สมัยนั้นมีหนังเรื่องอะไรที่ดัง ๆ บ้างคะ

แห่ม! จำไม่ได้ จำได้ก็ *Gone With the Wind* มันนานเหลือเกินนะคะ จำได้เพราะความยาวคะ

แล้วดารไทยที่มีชื่อเสียงล่ะคะ

แห่ม! ดาราไทยไม่เคยได้ยินชื่อคะ หนังไทยยังไม่ได้ดูเลย มีหนังศรีกรุงนี่แหละ นี่เราก็ต้องเลือกนักแสดงมาจากธรรมชาติล่ะคะ เพราะเราไม่ได้เสียค่าตัวอะไรเลย เรียกว่ามาสนุกกันแหละ มาทำด้วยความสนุกสนานเปลือกเปล็น เพราะเราใช้เวลาว่าง เช่นวันอาทิตย์นะคะ บางวันก็กลางคืน ถ่ายทำอะไรที่กลางแจ้งก็ใช้วันอาทิตย์ แต่ถ้าเป็นฉากภายในก็กลางคืนทั้งนั้นแหละ เพราะมันก็ใช้เวลาหลายเดือนเหมือนกันนะ เพราะว่าเราไม่ได้ทำเป็นกิจการค้านะคะทำเฉพาะกิจ เฉพาะเรื่องนี้แหละ

ที่มีการพูดกันว่าท่านอาจารย์จะส่งไปชิงรางวัล Nobel Prize เป็นความจริงมากน้อยแค่ไหนคะ

แห่ม! ไม่จริงเลยคะ ไม่ได้คิดเลยเรื่องนี้ คิดแต่ว่าอยากให้ทั่วโลกรู้ว่าคนไทยนี้รักสันติภาพก็เท่านั้นเอง แล้วสันติภาพเป็นไงก็แจ้งไปในนั้นแล้ว มันอยู่ที่ประมุขเท่านั้นนะคะ ที่จะเข้มแข็งกัน ส่วนประชาชนนะไม่รู้เรื่องอะไรเลย ถูกทำตามคำสั่งทั้งนั้น ไม่ได้เห็นด้วยเลย

ที่ท่านผู้หญิงเขียนไว้ในคำนำของนวนิยายบอกว่าสันติภาพที่จะได้มากก็ด้วยการทำสงครามที่ชอบธรรมแสดงว่าแนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพของท่านอาจารย์อาจจะแตกต่างกับความคิดที่บอกว่าสันติภาพต้องได้มาด้วยการไม่ใช้ความรุนแรง คือบางครั้งความรุนแรงก็จำเป็นต้องมีใช่ไหมคะ

ใช่คะ แต่ต้องเป็นสงครามที่เป็นธรรมนะคะ

ท่านอาจารย์จะเน้นแนวคิดเรื่องพุทธสันติอยู่เสมอ มีการกล่าวถึงพุทธสุภาษิตต่างๆ แสดงว่าท่านมีความสนใจทางด้านศาสนาด้วยใช่ไหมคะ

โอ! มากทีเดียว ก็บ้านอยู่หน้าวัดนะคะ (หัวเราะ) นอกจากไม่ได้บวชนะคะ แต่ว่าด้านศาสนาที่รู้สึกจะเชี่ยวชาญมาก ก็มักจะอ้างเกี่ยวกับพุทธภาษิต มีอยู่อันหนึ่งอันนี้ขอเล่าให้

ฟัง ที่สถาบันปริทัศน์ฯ ก็ยังเขียนไว้ว่า “การทำความดีย่อมไม่สูญ” นี่แหละก็ได้รักษาให้คุณชาย มีชีวิตรอดมาจนทุกวันนี้ ฝ่าฟันอุปสรรคต่างๆ แล้วการทำความดีนี่นะ เฮ้! นี่จะเล่าต่อ นี่ก็ไม่ได้อยู่ในคำถาม คือว่าสิ่งที่ท่านทำไว้ก็พลอยมาถึงคุณชายด้วย บางแห่งเขาก็รับรอง เช่น ต่างประเทศบางแห่ง คือเมื่อ 2 เดือน 3 เดือนมานี้ใช้ใหม่ (หันไปถามคุณวาทินี) เดือน กันยายน ทางประเทศเวียดนามเขาได้มอบเหรียญมิตรภาพให้คุณชาย เขาได้บอกว่านี่นะจะประกาศนียบัตรเขาให้มา คือเป็นความดีที่ท่านอาจารย์ทำ คือเรื่องเอกราชอะไรของเพื่อนบ้าน แต่ผลสุดท้ายเลขมาตกกับคุณชาย แหม! คุณชายอ่าน citation แล้วมันเราปวดร้าวไปหมด เราอาจเป็นเพียงแต่สนับสนุนนะคะ แต่ว่าเรื่องทั้งหลายท่านทำไว้ นี่ก็ความดีที่ปรากฏมา (นำประกาศนียบัตรมาให้ดู) นี่เป็นต้นฉบับจริงนะคะ มีการประทับตรา อยากบอกว่าการทำความดีแล้วไม่สูญ เป็นภาษาเวียดนามแล้วเขาแปลมาให้เสร็จ (ผู้สัมภาษณ์ อ่านประกาศนียบัตร)

สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม
เอกราช เสรีภาพ สันติสุข

ประธานาธิบดีแห่งประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม อาศัยความในมาตรา 103 ของรัฐธรรมนูญแห่งประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ตามข้อเสนอของ ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี หนังสือที่ 4756/TCCB ลงวันที่ 29 สิงหาคม ค.ศ. 1995 อนุมัติมอบเหรียญมิตรภาพให้กับท่านผู้หญิงพูนสุข พนมยงค์ที่ได้สร้างคุณูปการมากมายต่อภารกิจกองทัพเอกราชของประเทศเวียดนาม

ฮานอย ลงวันที่ 30 สิงหาคม ค.ศ. 1995

ลงนามแทนประธานาธิบดีแห่งประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม
รองประธานาธิบดี ลงนาม เหงียน ที บิน

สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม
เอกราช เสรีภาพ สันติสุข

ประธานาธิบดีแห่งประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ขอมอบเหรียญมิตรภาพแก่ท่านผู้หญิงพูนสุขพนมยงค์ ราชอาณาจักรไทยที่ได้สร้างคุณูปการอย่างมากต่อภารกิจกองทัพเอกราชของประเทศเวียดนาม

ชานอช ลงวันที่ 30 สิงหาคม ค.ศ. 1995
 ประธานาธิบดีแห่งประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม
 ลงนาม เล คี๊ก อัน

แล้ววันที่ฉันตอบนะคะ

(ผู้สัมภาษณ์อ่านจดหมายตอบจากท่านผู้หญิงพุนสุข)

วันที่ 9 ตุลาคม 2539

เรียน ฯพณฯ นายกรัฐมนตรีแห่งประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม

ตามที่ท่านประธานาธิบดีแห่งประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ได้อาศัยอำนาจตาม
 ความในมาตรา 103 ของรัฐธรรมนูญแห่งประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ตามข้อ
 เสนอของ ฯพณฯ อนุมัติมอบเหรียญมิตรภาพให้ข้าพเจ้า ในฐานะที่ได้มีส่วนร่วมในการก
 กอบกู้เอกราชของประเทศเวียดนาม ตามความแจ้งอยู่แล้วนั้น

ข้าพเจ้ารู้สึกเป็นเกียรติอย่างสูง และขอน้อมรับเหรียญมิตรภาพนี้ไว้ด้วยความขอบคุณอย่างยิ่ง
 และขอตั้งปณิธานว่า ข้าพเจ้าและลูกหลานจะสืบสานมิตรภาพระหว่างประชาชนชาว
 เวียดนามและประชาชนชาวไทยให้แน่นแฟ้นตลอดไปชั่วกาลนาน

การกอบกู้เอกราชของประเทศเวียดนามนั้นสำเร็จได้ด้วยความสามัคคีเป็นหนึ่งในเด็วของ
 ประชาชนชาวเวียดนามที่เสียสละเลือดเนื้อต่อสู้อย่างกล้าหาญ ภายใต้การนำของประธาน
 โฮจิมินห์ สิ่งที่น่าขบประใจ พนมยงค์ สามีมของข้าพเจ้าได้กระทำเพื่อสนับสนุนภารกิจอันยิ่งใหญ่
 ไหญ่นั้นนับว่าเป็นส่วนน้อยในฐานะมิตรของประชาชนเวียดนาม

ขอแสดงความนับถือ

(ท่านผู้หญิงพุนสุข พนมยงค์)

ประธานมูลนิธิปรีดี พนมยงค์

นี่แหละเขาเรียกว่าความดีไม่สูญหายนะคะ พุทธสุภาษิตบอกไว้ ทำไว้เถอะความดี นี่ผลตอบ
 แทนก็เขาก็รับรู้แหละคะ

กลับมาเรื่อง พระเจ้าข้างเฟือก ต่อณะคะ แสดงว่าไม่ได้มีเจตนาในการชิงรางวัล Nobel Prize เลย
เพียงแต่ต้องการเผยแพร่ให้ต่างประเทศได้รับรู้
โซ่คะ ต้องการให้โลกได้รับรู้เท่านั้น

แล้วตอนนั้นมีโอกาสไปเผยแพร่ที่ไหนบ้างคะ

ตอนเสร็จแล้วนะคะ ก็ส่งไปปรับปรุงที่อเมริกา แล้วเผชิญเกิดสงคราม แต่ในประเทศ
ไทยก็มีเผยแพร่บ้าง แต่ยังไม่แพร่หลายนักนะคะ

คุณวาลี- ไม่ใช่เป็นฉบับสมบูรณ์นะคะ ฉบับสมบูรณ์นี่เพิ่งมาค้นพบได้ที่หอสมุด Library
of Congress ที่อเมริกา

ท่านผู้หญิง- ไม่ทราบว่ามีได้อย่างไร คุณโคมเขารูดี (คุณโคม สุขวงศ์ แห่งหอภาพยนตร์แห่ง
ชาติ-ผู้วิจัย-) แต่รู้สึกว่าคุณคัดต่อเปลี่ยนแปลงไป เพลงก็รู้สึกเปลี่ยนไป ใจฉันก็ชอบเพลงที่เรา
สร้างขึ้นนะคะ

คุณวาลี- เพลงทำให้เป็นฮอสิ่วมากขึ้นนะคะ

ท่านผู้หญิง - คนที่เขาปรับปรุงอาจจะเห็นว่าเรามาไม่ทันสมัยหรืออะไรนะคะ

คุณวาลี- แต่ทำนองเพลงยังเป็นของไทยอยู่นะคะ

ท่านผู้หญิง- มีบางเพลงนะคะ อย่างเพลงสรรเสริญพระเจ้าจักร เป็นเพลงเก่าสมัยพระนารายณ์
ในหนังสือลาถูแบร์ มีอยู่ 2 ท่อนนะคะ แล้วก็มาให้คุณพระเจน (พระเจนดุริยางค์) เดิม ตอนที่
พระเจ้าจักรพรรดิยกทัพกลับหนะ มีการชูธง เพลงนั้นแหละคะ

คุณวาลี- เพลงนี้ในโทรทัศน์ใช้บ่อย

ท่านผู้หญิง- โอ! แต่ก่อนนี้ใครนะ ระหว่างที่เราตกทุกข์ได้ยาก ใครได้ยินเสียงเพลงนี้ก็บอก
ว่า เฮ้! ท่านจะกลับแล้ว เขาเอามาใช้ ตอนสุดท้ายของเรื่องมาจากลาถูแบร์นะคะ ในสมัยพระ
นารายณ์ เรียกเพลงนี้ว่า “สาขสมร” เขียนเป็นโน้ตเพลงเลข 2 บาร์เลขเขี้ยวคะ ก็เลขเป็นเพลง
สรรเสริญพระเจ้าจักรา แต่ในหนังสือโดยมากเราก็เอาเพลงสากลนะคะ

แล้วเพลงที่ทำไว้ของเดิมนี่เป็นดนตรีไทยหรือคะ

ไม่ใช่คะ คือถ้าเพื่อเล่นดนตรีก็ใช้เพลงไทย แต่ถ้าเพื่อฉากรบก็ต้องเพลงสากล พวก
มาร์ชอะไรอย่างนี้

เพลงที่นางเอกร้องนี่นำมาจากไหนคะ

แห่ม! จำไม่ได้คะ นี่ก็พยายามติดต่อนางเอกนะคะ เรียกว่าพบกันบ่อยหน่อย เพราะเขา
เป็นนักเรียนเตรียมธรรมศาสตร์ แต่พระเอกนี่เขาไม่สบายนะคะ ก็ต้องนั่งรถเข็น คุณชายก็ไป

เข้ยม เรียกว่ามีความผูกพันกัน นีก็ไปงานแต่งงานครบรอบ 50 ปี ก็ไปตอนที่เขาแต่งงาน แล้วก็ เป็นแขกคนเดียวที่อยู่จนเขาครบรอบ 50 ปี

มาถึงขั้นตอนการผลิตนะคะ พอเขียนนวนิยายเสร็จก็ทำหนังภายในปีเดียวกันเลยหรือเปล่านั้นคะ

อาจจะนะคะ แต่ว่าการใช้เวลายังมันคิดกับที่เขาเล่นกันทุกวันนี้ คือเราทำแต่วันว่าง วันหยุด ทำไปแล้วแต่ตัวแสดงใครว่าง แต่ตัวงานเราปรึกษากันนะคะ เราก็ต้องให้คุณสันท์ วสุธาร นักเขียนอเมริกา เป็นผู้กำกับ รายชื่ออยู่ในไตเติ้ลของหนังนะคะ แล้วก็ยังมีหลวงสุภมนัย ประดิษฐ์ คนนี้ก็เป็นญาติกัน นักเขียนอเมริกาอีกแหละ เขาแต่งเรื่องเพลงเหมือนกันนะคะ คนที่สามก็หม่อมเจ้าชายใจ แล้วเรื่องเกี่ยวกับพระราชวังเจ้าคุณเทวาราชก็มาช่วย เฉพาะฉากข้างนอกวังนะคะ ตอนที่พระเอกกับนางเอกขึ้นบันไดไปหนะเขาเรียกปราสาทพระเทพบิดร ส่วนฉากข้างในเราก็ถ่ายในสตูดิโอ มีการเขียนฉากขึ้นมาที่หม่อมเจ้าชายใจนั่นแหละ กองถ่ายอยู่ที่ทุ่งมหาเมฆ เป็นโรงถ่ายของบริษัทไทยฟิล์ม ของพระองค์เจ้าภาณุพันธุ์

แล้วตัวแสดงที่บอกว่าเป็นคณาจารย์ แล้วก็ถูกศิษย์ท่านต่างๆ ติดต่อยากไหมคะ

ก็ไม่ยาก เราหลายคนก็ไปร่วมกันนะคะ ใครรู้จักก็ไปบอกมา แล้วทุกคนชอบคะ

คุณวาณี- เงื่อนไขคือต้องพูดภาษาอังกฤษได้

ท่านผู้หญิง- ค่ะต้องพูดภาษาอังกฤษ โดยมากก็เป็นนักเรียนทั้งหมด บางคนสำเนียงก็..... เราก็มีคนอังกฤษแท้นะคะ ชื่อนายจอร์จ อัสชินสัน เป็นลูกเลี้ยงของโปรเฟสเซอร์อัสชินสันก็มาช่วย ค่ะ พูดไทยเก่งจอร์จนี่ เขาช่วยแก้เรื่องสำเนียง ออกฝรั่งเศสหน่อยนะคะ นักเรียนอัสสัมชัญนะคะ

ตัวแสดงที่เป็นคุณพ่อของนางเอกพูดคล่องมากเลย ไม่ทราบว่าเป็นใครคะ

อ้อ! ชื่อเอ็ดเบิร์ต เนลสัน ก็เป็นลูกครึ่งเดนมาร์คคะ เป็นพี่ชายแท้ๆของนางเอกนะคะ เขาเป็นครูภาษาอังกฤษคะ ตัวแสดงหลายคนเป็นข้าราชการบ้านาญนะคะ ที่ขึ้นเป็นขุนนางของพระเจ้าจักรานั้นนะคะ เป็นคุณหลวงคุณพระทั้งนั้น เราก็ขอมาร่วมกันคะ ทุกคนเต็มใจหมด พระเจ้าหงสาคี่ฝรั่งเศสแท้เชียวนะคะ เป็นลูกครึ่งฝรั่งเศส

ตอนถ่ายทำไม่ทราบท่านผู้หญิงอยู่กับท่านอาจารย์ตลอดเวลาหรือเปล่านั้นคะ

อยู่ตลอดเลยคะ พวกที่รู้จักเขาก็ขอไปดูการถ่ายทำนะคะ ก็ของเรามันไม่ใช่การค้า นี่คะ ทำกันเหมือนในครอบครัว สมัยนี้ก็เป็นใหญ่เป็นโตกันหมดแล้ว เขาไปคอยแอบดูกัน เพราะทำกลางคืน แล้วมันตรงนี่เอง ทุ่งมหาเมฆ

แล้วตอนออกไปถ่ายทำต่างจังหวัด ท่านผู้หญิงไปด้วยหรือเปล่านั้น

ไปค่ะ ไปเมืองแพร่ ไม่กี่วันนะคะ เผลอเป็นเดือนเมษายน จำได้

คุณชาลี เอี่ยมกระสินธุ์เล่าว่ามีการสร้างเป็นกระท่อมด้วย

ค่ะ กระท่อมละติบบาทสมันั้น เสร็จแล้วก็เผา นะคะ ฉันท้องไปนอนกระท่อมนะ
คะ เราไปพักกันที่กระท่อม เดินไปอาบน้ำที่แม่น้ำอะไรก็ไม่ทราบไกลเขียว บางทีก็ขี่ม้าไป

ตอนที่ถ่ายทำมีเหตุการณ์ประทับใจอะไรบ้างคะ

แหม! จำไม่ได้ มันก็มีแต่ดี ๆ นะคะ (หัวเราะ) ตอนไปอาบน้ำ มันก็ไม่เชิงเป็นแม่น้ำ
นะคะ เดินเลียครึ่งกิโลเขียว ส่วนเรื่องช้าง เจ้าของเขาเป็นผู้มีอันจะกิน เป็นสส. เป็นเจ้านะคะ
ชื่อเจ้าวงศ์แสนสิริพันธ์ เขาก็เอาช้างมาช่วย ส่วนการถ่ายทำนะคะ ตอนที่ช้างเดินนี้วิธีการเขาก็
ขุดหลุมนะคะ เอาถ้องไว้ได้หลุม แล้วเห็นช้างก้าวไป นั่นแหละฝีมือ ASC. คุณปราสาท สุขุม
เขาเคยเป็นสส. นะคะ ก่อนรัฐประหาร

ฉากต้องช้างยากไหมคะ เพราะใช้ช้างเยอะมาก

ก็ไม่ยาก เจ้าวงศ์จัดให้ทั้งนั้น (หัวเราะ) เรียกว่าได้อาศัย สส. เขามีกำลังนะคะ เขา
ไม่ได้เป็นพ่อค้า แต่รู้สึกเขาทำไม้ ก็เป็นที่เคารพนับถือในจังหวัดแพร่

พูดถึงการเปรียบระหว่างนวนิยายกับภาพยนตร์นะคะ มีบางตอนที่ปรากฏในนวนิยาย แต่ใน
ภาพยนตร์หายไป เพราะอะไรคะ

เขาตัดออกแยะ เอาแบบรวบรัดนะคะ แล้วที่มีปัจจุบันก็รวบรัดไปอีกค่ะ ตัดไป
จากที่เขาทำ แล้วตอนหลังถูกขโมยไปนะคะ คือตอนที่เกิดรัฐประหารนะ บ้านแตกสาแหรก
ขาด ช่างไปช่างมา ก็เอาใส่หีบไม้ไปฝากบ้านคุณแม่ไว้ ที่บ้านป้อมเพชร ถนนสีลม ปรากฏว่า
ถูกขโมย ปรากฏไปฉายที่มาแก้ว ฮ่องกง เอาไปได้ยังไงก็ไม่ทราบ เราไม่ได้ส่งหรือมีผู้แทน
อะไรเลย แต่หนังสือมันออกไปได้

พอฉายออกไปในเมืองไทยมีปฏิกิริยาตอบกลับจากผู้ชมอย่างไรบ้างคะ

จำไม่ได้ค่ะ เราฉายฟรีนะคะ ที่โรงเฉลิมกรุง

แล้วในแวดวงคนที่รู้จักกัน มีใครพูดถึงงานเรื่องนี้บ้างคะ

ก็มีติบ้างชมบ้างนะคะ แต่ก็ดีน้อยค่ะ ก็แหมเขาคงรู้สึกแปลกที่พูดภาษาอังกฤษ
ตื่นเต็นที่พูดอังกฤษนะคะ พูดในฟิล์มค่ะ

คุณวาลี- แล้วเป็นหนังสือใหญ่จะไม่ใช่หนังสือชีวิต มัน Grand หนังสือมันน่าจะทำกันเป็น 16 มม.

ท่านผู้หญิง- ของเรานี้ 35 มม.

คุณวาลี- คุณชายมีหน้าที่แต่งหน้า

ท่านผู้หญิง- โอ๊ย! แต่งหน้าตัวประกอบชั้นเลวนะคะ คนแต่งหน้าชั้นหนึ่งนี่ท่านขุนชำนาญ อินทุโสภณ พ่อของอาจารย์จันทร์แจ่มที่ใช้ नामปากกาตุลจันทร์หะคะ คุณพ่อเขาเป็นคนช่วย แต่งหน้าตัวสำคัญๆก็ท่านขุนชำนาญนี่แหละ พวกที่ยังมีชีวิตอยู่ก็ยังไม่มาหาสู่กันอยู่นะคะ พวกนางรำก็มีเด็กของฉันทนะคะ ส่งไปเรียนที่ศิลปากร เราก็ได้มาฟรีๆ เป็นพวกศิลปากรทั้งคู่ นางบำเรอของหงสาที่รู้สึกว่าเป็นคนนอกที่ไม่ได้ฟรี เป็นนางบำเรอนี้ใครเขาจะมาเล่น แต่ก็ได้ไม่ได้ลวนลามอะไรมาก พอมาปะปะ มือไปโดนมั่ง โอ๊ย! ไม่เหมือนเดี๋ยวนี้นะ แต่ฉากตรงนี้ก็น้อย ที่ร้านก็ได้ของกรมศิลปากร เวลานั้นหลวงวิจิตรวาทการ เป็นอธิบดี

คุณวาลี- แล้วหลวงวิจิตรฯไม่ว่าอะไรหรือคะ เพราะความคิดต่างกัน

ท่านผู้หญิง- ก็ไม่เห็นว่าจะไร ขอบคนของแกเท่าไรแกก็ให้ แต่ก็ยังเป็นเด็กของเราหลายคน

คุณวาลี- หลวงวิจิตรฯเป็นเพื่อนกันตั้งแต่ฝรั่งเศส

ท่านผู้หญิง- ใช่ค่ะ เป็นเพื่อนกัน เราก็มีครู อย่างนางเอกราไม่เป็นที่ค่ะ ต้องมาฝึกค่ะ ต้องแก้ไข หน่อย ก็มีหม่อมต่วน แกก็ดี ดี เป็นครูอยู่กรมศิลปากร มาช่วยฝึกเฉพาะนางเอกค่ะ แกก็ขอไป เทียวด้วยตอนเราไปถ่ายทำที่เมืองแพร่ ไม่มีฉากร่าหรอก แต่ยกกองกันไปเมืองแพร่ ก็สนุกดี

แล้วเรื่องเสื้อผ้าหะคะ

เสื้อผ้าชุดทหารนี่ก็มีคนให้ยืมมาคะ เดี๋ยวนี้อีกเขาอยู่ก็ยังติดต่อกัน พ่อก็ตายไปแล้ว เป็นคนจีนค่ะ เขาขายพวกหมวก พวกเสื้อผ้าชาวนา อยู่ที่ทรงวาด เดี๋ยวนี้อีกยังมีโรงทอผ้าอยู่ เราเรียกแกเจ้าสัว แกก็ช่วย ส่วนเครื่องแต่งตัวพวกในวังก็เจ้าคุณเทวาราช จัดหามาให้ ยืม

ความคาดหวังของท่านอาจารย์ในการทำหน้าที่ ไม่ทราบท่านคาดหวังไว้สูงขนาดไหนแล้วสิ่งที่ได้รับกลับมาเหมือนที่ท่านคาดหวังไว้ไหมคะ

แหมมันเกิดสงครามนี่คะ จะคาดหวังสูงแค่ไหนไม่ทราบ แต่คิดว่าจุดประสงค์เรื่องอยากจะทำให้โลกรู้ว่าคนไทยนี่เป็นคนที่รักสันติ เพราะเราเป็นพุทธศาสนิกชน ไม่ฆ่าฟันกัน แต่แหม! พม่านี่ก็พุทธเหมือนกัน (หัวเราะ)

ความคาดหวังภายในประเทศเองหะคะ มีมากนักแค่ไหน เพราะทำเป็นภาษาอังกฤษกลุ่มเป้าหมายหลักคงจะเป็นปัญญาชน

ใช้คะ ประชาชนทั่วไปไม่มีความเห็น คงไม่รู้เรื่อง คนที่เป็นทหารหงสานี้ก็คือนักเรียนนอกคณะ หลวงวิลาศฯ นะ ครูเหลี่ยม เคยได้ยินชื่อไหมคะ แกพูดภาษาอังกฤษเองนี้จะเล่าเรื่องให้ฟัง เชิญแกมาเล่น แกก็เล่นได้คินะ แสดงเป็นคนที่ตัดค้านพระเจ้าหงสาแล้วหงสา ก็เอาหอกพุ่งไปตายหะ ก็ระหว่างที่เลี้ยงดูทำอาหารกัน แกก็ไม่รู้จักฉันทหรือ แต่เรารู้จักครอบครัวพี่น้องเขาหะ แกบอกว่าเคยเห็นหน้าเราที่ไหนดะ ก็ตอบไปว่า เฮ้ ! ก็ฉันทเล่นหนังกับคุณหลวงใจ เรื่องเมืองแม่มา่ย ฉันทก็ล้อแกตอบ คือแกก็กลับคล้ายคล้ายคลาดเคยเห็นเราที่ไหนด แกเล่นหนังกับศรีกรุงมาก ในหนังหะแกแก่อิงจริงๆ นะ เราไม่ได้แต่งหน้าให้แกแก่อิง

คนที่แสดงเป็นเจ้าเมืองกาญจนบุรีนี้ใครคะ

เจ้าเมืองกาญจนบุรีนี้ชื่อนายนิทคะ ก็นักเรียนนอกอีกหะ แต่ตอนนี้ตายไปแล้ว ลูกเจ้าพระขารามราศพ เจ้าของศึกไทยคู่ฟ้า

แล้วคนระดับปัญญาชนที่ได้ชมภาพยนตร์เรื่องนี้เขาได้มาพูดคุยถกเถียงกันบ้างหรือเปล่านั้นคะ

เอ! จำไม่ได้คะ จะมีมาถกเถียงกันหรือเปล่านั้นคะ

คุณวาณี- ก็อย่างนี้คะ พอติงสครามเกิดขึ้น ตอนนั้นไม่มีใครที่มาคิดถึงเรื่องนี้ ก็มุ่งหน้าเพื่อที่ต่อสู้กับญี่ปุ่น ก็สอดคล้องกันความคิดที่ว่าเราไม่เห็นด้วยกับการมีสงคราม แต่ถ้าเป็นสงครามที่เป็นเป็นธรรม ก็พร้อมอยู่เสมอ เพราะฉะนั้นถึงได้จัดตั้งเป็นขบวนการเสรีไทย

ท่านผู้หญิง- แล้วตอนนั้นมี พรบ.การรบ ได้อ่านแล้วยังคะ

คุณวาณี- นั่นเป็นสมัย พ.ศ. 2484 พรบ. กำหนดหน้าที่คนไทยในเวลารบ

ตอนนั้นท่านอาจารย์ปรีดีก็เห็นด้วยกับการกำหนด พรบ. ไซ้ไหมคะ

เห็นด้วยซิคะ ถึงได้สู้กันแถวปัตตานี ล้มตายกัน สงขลา ปัตตานี ประจวบคีรีขันธ์

พอนายกฯ กลับมาก็สั่งให้หยุด เพราะตายไปเยอะแล้ว

คุณวาณี- พอสงครามเกิดขึ้นมาก็ทำให้หนังเงิบไป

ท่านผู้หญิง- เงิบไปเลย ไม่มีใครพูดถึงเลย

คุณวาณี- พอหลังจากสงคราม เหตุการณ์อื่นในบ้านเมืองของไทยก็เกิดขึ้นมาอีกมากมายที่เป็นเหตุการณ์สำคัญ ไหนดจะเกี่ยวกับสัญญาสมบูรณแบบที่จะต้องไปแก้ไข ไหนดจะตอนหลังมีเหตุการณ์กรณีสวรรคตขึ้นมา ซึ่งทำให้ภาพยนตร์เรื่องนี้ถูกลืมไป ไม่มีใครพูดถึงเลย แล้วยังพอเกิดเหตุการณ์รัฐประหาร 8 พ.ย. 2490 นายปรีดี ถูกขับไล่ออกไปจากเมืองไทย

ท่านผู้หญิง- เขาก็ไม่ได้ขับไล่ เราก็คงไปเองนะคะ (หัวเราะ)

คุณวาณี- ต้องลี้ภัยการเมืองไปต่างประเทศ ทำให้ชื่อเสียงของท่านก็พลอยกระทบกระเทือนไปด้วย เพราะฉะนั้นผลงานก็เลย....

ท่านผู้หญิง- ไม่มีผลงานเลย ที่ทำในนอคิดไม่ว่าเรื่องอะไร อย่างว่าแต่เรื่องภาพยนตร์เลย ไม่มี
 לבחמכלע פו 8 פ.ח.

คุณวาลี- เหมือนลบเทปออกหมดเลย

ท่านผู้หญิง- לבחמכלע นี้ยังค่อยมาเขยื้อนๆขึ้นมาหน่อย เริ่มจะอะไรนะ ร้อยปีอะไรนี้ธรรม
 ศาสตร์ก็เตรียมจะฉลอง 100 ปี ก็ต้องเตรียมกัน จะเสนอชื่อไปยูเนสโก แต่ก็มีคนคัดค้าน ใน
 ไทยเราเองแหละยังไม่ถึงยูเนสโก คือนี่แหละพอจะฟื้นขึ้นมาว่าได้ทำอะไรมาบ้างเกี่ยวกับ
 ประเทศชาติ คนรุ่นใหม่เดี๋ยวนีที่ศึกษาประวัติศาสตร์นะคะ สนใจคะ

เมื่อมองย้อนกลับไป ท่านคิดว่าภาพยนตร์เรื่องนี้ได้ส่งผลต่อคนรุ่นนั้น และคนรุ่นต่อไปมากน้อย
 แคะไหนคะ เกี่ยวกับแนวคิดสันติภาพ

ก็ยังมีบ้างนะคะ แต่เราประเมินไม่ได้ คงมีบ้าง บางคนก็ไม่ได้ดู เพราะว่ามันไม่
 ได้แพร่หลายหนังเรื่องนี้แหละ แต่นี่ก็ทางหอภาพยนตร์เขาก็มีการจัดฉายเป็นระยะ ก็มากลาย
 เป็นคนรุ่นใหม่ี่แหละ คนรุ่นก่อนนี่ก็ไม่ค่อยได้ดูหรอก

คุณวาลีมีอะไรจะเสริมไหมคะ

ข้อที่ 1 เมื่อกี้คุณชายก็บอกแล้วนะคะ เกี่ยวกับเรื่องสภาพสังคมก่อนสงคราม เรื่อง
 เรียกร้องดินแดน แล้วรัฐบาลตอนนั้นก็ป็นรัฐบาลที่เป็นทหารที่ต้องการใช้ความรุนแรงเพื่อมา
 เรียกร้องสิทธิของไทยกลับคืนมา หรือภายในประเทศการปกครองทางด้านการเมือง ก็ลิดรอน
 สิทธิเสรีภาพ ประชาชนไม่มีสิทธิในการแสดงความคิดเห็นได้อย่างเสรี นักหนังสือพิมพ์บาง
 คนก็ถูกจับในช่วงก่อนสงครามนะคะ ส่วนข้อที่ 2 ที่ว่าเกี่ยวกับความเป็นไปในต่างประเทศก็ดู
 ได้ในหนังสือ (หนังสืออนุสรณ์ครบ 7 รอบ ท่านผู้หญิงพูนสุข พนมยงค์) หน้า 65 ย่อหน้าแรก
 ข้อที่ 3 ที่พูดถึงสัญญาของสงครามโลกครั้งที่ 2 นอกจากการกำหนดหน้าที่คนไทยในเวลา
 รบ ก็ได้มีการลงนามในสัญญาเป็นกลางกับหลายประเทศ ก็แสดงว่าตอนนั้นน่าจะรู้แล้วว่า
 จะเกิดสงครามขึ้นได้ ก็แสดงว่ามีสัญญาอยู่รอบๆ ประเทศ

ท่านผู้หญิง- แต่นั่นะผลของอินโดจีน ที่ญี่ปุ่นมาใกล้ใกล้ ตอนที่จอมพล ป. ตั้งชื่อเต็มไปหมด
 นั้นะคะ เป็นจังหวัดพิบูลสงคราม อำเภอมวยโฮฮี เสรีเริงฤทธิ์ วรรณไวทยาการ อะไรอื่นๆเต็ม
 ไปหมดคะคะ ขาดนายปรีดีคนเดียว ไม่มีชื่อเลย รัฐบาลก็รู้ว่าเราไม่เห็นด้วย เขาเลยไม่ให้สัก
 ชื่อ (หัวเราะ) คี ปลอดภัยอย่างนะคะ (หัวเราะ) คือเราเดินทางถูกเราก็ไม่ต้องกลัว จนกระทั่ง
 บัดนี้ก็ไม่มีชื่อที่ไหน อย่างในต่างประเทศ เราไปคุ้นกับต่างประเทศ ของเราที่ตายไปหลายปี
 แล้วไม่เห็นมีชื่อเลย แต่ก็มีนะคะ สมัยจอมพล ป. เขามอบให้นายปรีดีไปปรับปรุงเกาะ
 เมืองอยุธยาแต่ก่อนเรียกเขยวนะคะ นายปรีดีก็ไปตัดถนนในเกาะเมืองนะ ใช้ชื่อเดิมหมดคะ
 ใช้ชื่อตำบลที่ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ก็ใช้ชื่อเดิมหมดคะคะ ไม่เคยใช้ชื่อตัวเองเลย

ทีนี้เขาสร้างสะพานข้ามคลอง ตอนนั้นหลวงพิบูลเป็นนายกฯ เขาก็สร้างสะพาน ให้ชื่อว่าปรีดี-
ธำรง ให้ครึ่งสะพาน หลวงธำรงก็เป็นคนอยุธยา แต่คนทั้งเมืองเขาเรียกสะพานปรีดี แต่เดี๋ยวนี้
เลิกนึกเดิวนะคะ เขาสร้างสะพานใหม่ 2 สะพาน ชื่อว่าสะพานนเรศวร แต่เขาก็ไม่รู้ชื่อเดิม
นะคะ แล้วเคยมีคนไปเอาป้ายออก

คุณวาลี- ตอนหลังมีคนเขาบอกว่าควรรักษาชื่อเดิมเอาไว้ เขาเขียนไปลงหนังสือพิมพ์

ท่านผู้หญิง- นี่แหละค่ะ ไม่เคยมีชื่ออะไรเลย

.....

ภาคผนวก ข

บทสัมภาษณ์

รองศาสตราจารย์ ดร. ชัยวัฒน์ สถาอานันท์

วันที่ 4 มกราคม 2540

ณ ศูนย์ข่าวสารสันติภาพ

คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

โดย สุรัชยา เบ็ญโก๊ะ

ขอให้อาจารย์ช่วยอธิบายแนวคิดซึ่งเป็นที่มาของทฤษฎีสันติภาพเชิงโครงสร้างของกัลตุงด้วยค่ะ

ผมจะอธิบายทัศนะของเขาโดยมองไปที่แนวความคิดเกี่ยวกับมนุษย์ มนุษย์ในทัศนะของกัลตุงประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 2 ด้าน ด้านหนึ่งจะเป็นมนุษย์อย่างที่เป็นอย่างนี้ ถ้าคิดเป็น Aristotelian ก็ว่ามันเป็น actuality สิ่งที่เป็นอยู่ องค์ประกอบปัจจุบันที่ทำให้คุณเป็นคุณในขณะนี้ แต่วามนุษย์ไม่ได้มีแต่แค่นั้น มันมีอย่างอื่นอีก เช่น potential ของมนุษย์ potential ของมนุษย์ในกรณีนี้หมายความว่า คุณเป็นอะไรได้ เช่น นักวิชาการที่เก่งที่สุดในประเทศ แต่อันนี้มันเป็น individual potential ของคุณ แต่มันมี potential ของมนุษย์ซึ่ง universal อาจจะเป็น potential ที่จะมียา มีชีวิต ดำรงชีวิตได้ potential ของมนุษย์อาจจะมีกินจึงมีชีวิต มีชีวิตก็ต้องมีชีวิตที่มีอิสระ เป็นตัวของตัวเอง เลือกลงเส้นทางของตัวเอง มีชีวิตที่มีคุณภาพนะะ ไม่ใช่ว่ามีชีวิตอยู่แต่ใช้ชีวิตหาคุณภาพไม่ได้เลย มีชีวิตต้องหมายถึงสามารถจะอยู่ไปได้อย่างเหมาะสมตามอายุเฉลี่ยของคนเหมือนคนทั่วไป เพราะฉะนั้น potential ในกรณีนี้ของคุณไม่ได้หมายความว่า คุณจะต้องมีชีวิตอยู่ไปได้เป็นเวลา 500 ปี เพราะว่ามัน humanly impossible แต่ potential ของคุณต้องดูอย่างไร สมมติเฉพาะในประเทศไทย หมายความว่า คุณจะต้องอยู่ไปกระทั่ง คือสมมติอายุ 68 ปี อันนี้ average แต่ถ้าคุณของโลกนี้คุณน่าจะอยู่ไปจนถึง 75 เพราะว่าเป็นญี่ปุ่น ในสวีเดน เขาอยู่กันได้ถึง 75 เพราะฉะนั้นอันนี้ก็คือ reach potential ของคุณ as a human being เข้า potential อันนี้ผมคิดว่ามันรวมการ assert ตัวตนของคุณในฐานะที่เป็น individual ลงไปด้วยนะะ อย่างเช่นว่า ถ้า potential ที่จะทำให้คุณสามารถแสดงตัวตนของคุณเองในฐานะที่คุณเป็นใครได้นี้ สมมติว่าคุณไปอยู่ในรัฐอีกที่หนึ่ง ซึ่งไม่อนุญาตให้คุณแต่งตัวแบบนี้ อันนั้นกัลตุงอธิบายว่ามันก็จะ เป็น curtailment หมายถึง ตัวสกัดกั้นไม่ให้คุณ reach potential นะะ potential นี้มันรวมหลายอย่าง อย่างที่อธิบายคือ อายุด้วย อะไรด้วย ความสามารถที่คุณจะคิดอะไรด้วย หรือว่า confidence ของคุณด้วย สมมติว่าคุณมี confidence ได้จากการที่คุณสามารถจะ assert ตัวคุณในฐานะสตรีมุสลิมคนหนึ่ง อันนั้นเป็น potential ของคุณ แต่อันนั้นมันมาถูกสกัด สมมติว่ารัฐบาลบางรัฐไม่อนุญาต หรือว่าระเบียบบาง

อันไม่อนุญาต อันนั้นมันก็จะมาสกัดตัวคุณ คุณก็ถูก inhibit potential อันนั้น แต่ทั้งหมดนี้มันจะกลับกัน สมมติว่าคุณอยู่อีกรัฐหนึ่ง สมมติว่าอิหร่าน หรือซาอุดีอาระเบีย potential หรือความสามารถที่จะ assert ตัวคุณโดยไม่มีเครื่องแต่งกายแบบนี้ แต่รัฐมาสกัด มาสั่งคุณว่าต้องแต่งกายแบบนี้ อย่างนี้ก็กลับกัน เข้าใจภาพไหมคะ เพราะว่ามันก็ทำงานเหมือนกัน รัฐหรือว่าอำนาจอันนั้นมันก็ทำงานเหมือนกัน เวลานี้ในบางสังคมบอกว่าคุณแต่งตัวแบบนี้ คุณเข้าห้องสมุดไม่ได้ คุณแต่งตัวแบบนี้คุณรับปริญญาไม่ได้ คุณแต่งตัวแบบนี้คุณทำอะไรไม่ได้ร้อยแปดอย่างใช่ไหมคะ ในอีกสังคมหนึ่งก็บอกเหมือนกันนะ คุณไม่แต่งตัวแบบนี้คุณทำอะไรไม่ได้ อันนี้ก็คือมาสกัด potential ของคุณ เพราะฉะนั้น เวลาเรามองก็มองทะลุกรอบอันนี้ออกไปให้เห็น เพราะฉะนั้นในแง่นี้ สิ่งที่สำคัญจึงกลายเป็น freedom ใช่ไหมคะ ไม่ควรจะมาสกัดอย่างนี้ ถ้าสมมติคุณเชื่อว่าการที่คุณเป็นอย่างนี้มันดี หรือมันจะทำให้คุณ assert ตัวคุณได้ก็ O.K. แต่ถ้าคุณเชื่อว่ามันไม่ มันก็ควรจะเป็นสิทธิของคุณที่จะทำสิ่งนี้

แล้วอย่างนั้นมาตรฐานที่เราใช้ในการวัดก็แตกต่างกันในแต่ละสังคมใช่ไหมคะ

มีทั้ง 2 อย่าง บางส่วนเป็นมาตรฐานที่อาจจะแตกต่างกันในแต่ละสังคม แต่มันมีบางอย่างซึ่ง across สังคม มันควรจะ basic เช่น อายุขัย ถ้าคุณอยู่ในกานา ในปี ค.ศ. 1967 อายุเฉลี่ยคุณจะแค่ 28 อาจจะด้วยเหตุผลร้อยแปด โรคภัยไข้เจ็บอะไรทั้งหมดนี้ คำถามของ peace research อย่างกัลดุงก็คือ มัน preventable หรือเปล่า ถ้าคำตอบคือ No ถ้าอย่างนี้ก็ไม่ใช่ปัญหา แต่ถ้าคำตอบคือ Yes แล้วคุณปล่อยให้มันเกิดอย่างนี้เป็นปัญหา คุณเข้าใจใช่ไหม เพราะฉะนั้น freedom กับ identity มันก็อยู่ในกรอบของ potential อันนี้

ถ้าอย่างนั้นการพูดถึง welfare ก็คือ ส่วนที่มาเสริมใช่ไหมคะ

ถูกสิ

แล้วเพื่อที่จะได้มี survival หรือ survival นี้คือพื้นฐาน

Survival นี้มันต้อง survive ก่อน แต่ว่าเวลาพูดถึง welfare นี้ หมายถึงคุณต้องถามคำถามว่ามันมี minimum อะไรสำหรับมนุษย์ที่จะต้องได้ในฐานะที่เป็นมนุษย์กัลดุงก็จะอธิบายว่า มันก็จะมี minimum บางอย่างเช่นว่า health-care อะไรทั้งหลายทั้งปวง วันนี้ผมมีงบประมาณทหารของไทย (ให้ดูรายการรายการงบประมาณทางทหาร) แล้วอันนี้มันก็จะตอบคำถามว่าระบบสังคมไทยนี้มันตอบสนองอะไรกันแน่ ระหว่างสิ่งที่เราควรจะเป็นหรือไม่อย่างเช่น การศึกษา โอกาสในการพัฒนาตนเองให้กับสังคม สาธารณสุข สิ่งแวดล้อม อะไรทั้งหลายทั้งปวง อันนี้ก็ต้องดูว่ารัฐเอาทรัพยากรไปใส่อันนี้หรือไม่ หรือไปใส่อีกอันหนึ่ง เช่นในกรณีงบประมาณทหารนะ

ดิฉันอ่านงานของ Tofler เรื่อง*สงครามและสันติภาพ* ที่บอกว่าบางครั้งสงครามจะเป็นสันติภาพ ในตัวของมันเอง คือสงครามเล็กสามารถสกัดกั้นสงครามใหญ่ได้ อาจารย์มีความคิดกันอย่างไร กับแนวคิดนี้จะ

คือ Tofler ไม่เข้าใจกรอบความคิดทางด้าน peace research เลย เพราะฉะนั้นสิ่งที่เขาพูดมันก็ไม่ต่างอะไร ไม่มี wisdom อะไร อันนี้มันก็เหมือนเดิม เหมือนกับความคิดดั้งเดิมทั้งหลายที่พยายามจะบอกว่าเราไม่อยากจะรบหรือ แต่ที่เรารบเพื่อป้องกันไม่ให้มันลุกลามเป็นอย่างอื่น เท่านั้นเอง คำถามก็คือว่า logic แบบนี้มัน responsible กับโลกอย่างที่มันเคยเป็นมานาน มันก็อธิบายแบบนี้ เรา prepare สำหรับ war เพื่อรักษา peace อันนี้มันโบราณ น่าเบื่อมากเลยความคิดแบบนี้ ฉะนั้นผลของมันคืออะไร ผลของมันคือพอมันมาใช้ใน modern time มันอธิบายอย่างนี้ไม่ได้แล้ว มันมีเทคโนโลยีของ warfare ซึ่งมันไม่ได้หยุดอยู่กับ scale ของ war เช่นว่าอาวุธปรมาณู อาวุธนิวเคลียร์ทั้งหลายทั้งปวง อาวุธเคมี หรือเรื่องพื้นฐานเช่น landmines ซึ่งอันนี้เขาต่อสู้กันอยู่ อันนี้มันก็เป็นผลของ logic แบบนั้น ถามว่า แล้วใครจ่ายราคา แล้วมันประกันสงครามได้จริงหรือเปล่า questionable ต่อให้มันป้องกันได้ แต่ว่าที่ราคาเท่าไร คือป้องกันได้หรือไม่นี้เนื่องจากว่ามัน speculative มันตอบไม่ได้ มันไม่รู้อันนี้จริงๆ เพราะว่ามันมีสงครามเล็กมันเลยไม่เกิดสงครามใหญ่ หรือว่าเพราะมันมีสงครามเล็กมันเลยเกิดสงครามใหญ่มาแล้ว เพราะว่าในอดีตก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 มันก็เคยมีสงครามเล็กๆ เยอะแยะไปหมด เพราะฉะนั้นเราบอกได้ว่า proposition ของ Tofler นี้หนะฟังไม่ขึ้น แล้วก็ราคาของข้อเสนออันนี้มีสูงมาก

ฉะนั้นสิ่งที่ทำได้ในทัศนะของนักสันติวิธีคืออะไรคะ คือการปรับเปลี่ยนทัศนคติหรือเปล่า

มันไม่เชิงทัศนคติ แต่ผมใช้ว่า “กระบวนทัศน์” ผมคิดว่ามันคือการเปลี่ยนแวนที่ คุณมอง the whole things นะฮะ Tofler นี่อาจจะเป็นนักอนาคตศาสตร์ก็จริง แต่เขาไม่ได้เปลี่ยนแวนในการมองประเด็นเรื่องของความรุนแรง เมื่อเป็นอย่างนั้นสิ่งที่เขาเห็นก็คือส่วนหนึ่งของ logic ปกติ ซึ่งมองว่าสงครามขนาดเล็กจะป้องกันไม่ให้เกิดความรุนแรงขนาดใหญ่ได้ นี่คือเหตุผลที่นักทฤษฎีการเมืองระหว่างประเทศอธิบาย ในยุคสงครามเย็นที่มันเป็น สงครามก็ precisely that คือมันไม่ใช่สงครามระหว่างอภิมหาอำนาจ แต่มันมีสงคราม เวียดนาม สงครามใน Middle East อะไรสู้กันหลากหลายไปหมด แต่ว่าคนอื่นตายไปได้หมดเลย แต่ว่าอภิมหาอำนาจยังอยู่ และเหตุผลก็คือเพราะมหาอำนาจมีอาวุธระเบิด ด้ามมหาอำนาจ สู้กันจริงโลกจะถูกทำลายหมด ที่เหลือก็เป็นเบียดเบียนแล้ว cost ก็คือคุณเอาคนที่ตายเป็นล้าน เป็นแสนในอเมริกากลาง ใน South East Asia ไปไว้ที่ไชน คนเขมร 2 ล้านก็ไม่รู้คุณเอาไปไว้ที่ไชน

พูดถึงประเด็นของสงครามตัวแทนซึ่งอาจารย์ปรีดีได้พูดถึงไว้ในเรื่อง *พระเจ้าช้างเผือก* ด้วยในแง่ที่ว่า ถ้าผู้นำต้องการทำสงครามก็ต้องรับผิดชอบ ไม่ใช่ทำให้ผู้อื่นไปตายแทน ในประเด็นนี้นักสันติวิธีหรือทฤษฎีสันติภาพมองอย่างไรคะ แล้วจะยังมีความหวังอะไรหลงเหลืออยู่ เพราะผู้ที่ทำสงครามตัวแทนคือมหาอำนาจของโลก แล้วเราจะใช้วิธีไหนในการต่อสู้กับเขา

มันมี 2 วิธีที่จะคิดนะ วิธีหนึ่งก็คือ Because they are superpowers, therefore they have no weaknesses นี่คือการคิดแบบนี้ หรืออีกวิธีหนึ่งก็คือว่า คุณจะเป็น superpower หรือไม่ก็ตามมันก็ไม่ต่างอะไรจากหน่วยสังคมนั้นๆ ไซ้โหมอะ หน่วยสังคมนั้นๆ หน่วยทุกชนิด ถ้าคิดในฐานะนักทฤษฎีมันไม่มีหน่วยสังคมใดที่มันประสานสนิทไม่มีจุดอ่อน ข้อต่ออะไร ถ้าสมมติว่ามันมีจุดอ่อนข้อต่อก็หมายความว่ามัน breakable มันก็คือ กร่อน จักรกร บั่นทอนได้ในหลายๆลักษณะ และบ่อยครั้งมากอาณาจักรต่างๆมันก็ collapse ด้วยตัวของมันเองเสมอมา คุณจะดูประวัติศาสตร์ก็ได้ สหรัฐฯไม่ใช่ superpower อันแรกในโลก ในโลกนี้มันมี superpowers มากมาย เปอร์เซียสมัยก่อน กรีก โรมัน ออโตมาน จักรวรรดิอังกฤษ ล้วนแล้วแต่ล่มสลาย และส่วนหนึ่งของการล่มสลายในแง่ประวัติศาสตร์ มันล่มสลายบนน้ำหนักของมันเอง ตอนปลายสมัยอย่างเช่นออโตมานเนีย มันล่มสลายเพราะว่ามันใหญ่เกินไป มันใหญ่เสียจนกระทั่งในที่สุดแล้วไอ้ปลายของคนที่อยู่รอบอาณาจักรออโตมานไม่สามารถจะติดต่อกับศูนย์กลางได้อีกแล้ว มันมีชีวิตของมันเองในลักษณะที่ O.K. เขาใช้ให้หนึ่งคู่มู่เกาะกรีก มู่เกาะอะไรต่ออะไรก็มานั่งทำรายงานส่งไปยังศูนย์กลาง แต่ไม่มีใครอ่านรายงานนี้ มันใหญ่ถึงขนาดนั้น เพราะฉะนั้นในที่สุดมันก็แตก บทเรียนนี้มันตกข้าตัวของมันเอง คือ เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำอีกบนตัวมันเอง (repeated itself) ในอดีตมาจนกระทั่งล่าสุดก็คือ จักรวรรดิโซเวียตซึ่งล่มสลาย เพราะฉะนั้นคุณมองจากมุมมองอย่างนักสังคมศาสตร์ นักประวัติศาสตร์นี้ ไม่มีเหตุผลอะไรที่จะให้คุณเชื่อว่ามันไม่มีจุดอ่อน และไม่มีเหตุผลอะไรที่จะให้เชื่อว่าภายในของมันเป็นเรื่องเดียว แน่นขนาดนั้น ไม่มีเหตุผลอะไรที่จะให้เชื่อว่ามันจะอยู่ตลอดไป มองจากมุมมองของมุสลิมก็คือว่าสิ่งทั้งหลายเหล่านี้มันเป็นสิ่งสร้างทางสังคม ถ้าคุณอธิบายจากกุรอาน ก็คือวันหนึ่งมันก็ต้องสูญสลายไป เพราะฉะนั้นในโลกนี้ถ้าเป็นอย่างนั้นจริง ประโยคของคุณเมื่อกี้ก็ต้องผิดทั้งในทางทฤษฎีและในทาง Faith ในทางศาสนา เพราะฉะนั้นผมก็เลยมารู้สึกว่าที่มันสอดคล้องมากกว่าคือ แนวคิดในเรื่องสันติวิธี ที่เห็นว่ามันมีจุดอ่อน

ถ้ามองในแง่พุทธก็คือกฎอนิจจังไซ้โหมอะ

ถ้าคุณพูดแบบนี้เราก็ยังมีธรรมชาติต่างๆ มาสนับสนุนจุดที่เราขึ้นอยู่

ถ้าอย่างนั้นนักสันตวิธียังต้องมองโลกในแง่ดีและมองทะเลจุดนี้ไปได้ว่าทุกอย่างนี้มันต้องล่มสลาย

แต่เราคิดว่าไม่ใช่เฉพาะนักสันตวิธิ คุณอาจจะถูกก็ได้ แต่ว่าใครก็ตามที่มองโลก โดยมีความมุ่งหวังที่จะเปลี่ยนแปลงมัน ก็ต้องมองโลกในแง่ดี ถ้าเราเห็นว่าสิ่งที่เป็นอยู่นี้มันมีปัญหา มันก็ไม่ใช่เฉพาะนักสันตวิธิ ผมคิดว่านักปฏิวัติก็ต้องเป็นอย่างนั้น มันต้องมองโลกในแง่ดี คุณถึงถูกขึ้นไปทำอะไรบางอย่าง

ในประเด็นของนักสันตวิธิเชิงโครงสร้างไม่ทราบมีความเกี่ยวข้องกับนักสิทธิมนุษยชนหรือนักสังคมสงเคราะห์อย่างไร

เกี่ยวแน่ๆ จำได้ว่าผมผวาคณะปฏิวัติให้คุณดู มันมีคนจำนวนหนึ่งกล่าวหาโจมตีแนวคิดสันตวิธิ มันเป็นข้อถกเถียงภายใน มันมีคนจำนวนหนึ่งสนใจที่จะทำงานด้านสันตวิธิ สันตวิธิ คือมีวิธีการในการต่อสู้ข้างใจ จัดการข้างใจ อะไรต่ออะไร จะอยู่ในพื้นที่แบบนี้ แต่มันก็จะมีคนอีกจำนวนหนึ่งมองว่าคุณทำแค่นี้ไม่พอ คุณจะต้องพูดต่อไปด้วยว่า แล้วคุณจะสร้างสังคมที่ดีอย่างไร พวกหลังนี่จะเป็นประเด็นในทางโครงสร้างเขอะ งานของผมถ้าพูดแทนตัวผมเอง ผมเองจะ focus ที่พวกแรกมากกว่าสันตวิธิในแง่ของการต่อสู้ เหตุผลของผมมันง่ายมาก ก็คือว่าการพูดถึงสังคมที่ดี สังคมที่ดีควรจะเป็นอะไรทั้งหลายทั้งปวง มันมีคนทำเขอะ ในความเป็นจริงผมรู้สึกว่าการวิพากษ์สังคมที่เป็นอยู่ ยุทธศาสตร์การพัฒนา อะไรต่ออะไรเหล่านี้แหละ แล้วก็นำไปสู่ฝ่ายนี้คือภาพสังคมที่พึงประสงค์ ปัญหาของผมไม่ใช่ทั้งสองอย่าง ผมคิดว่าเราสามารถจะวิเคราะห์เหตุของความเสื่อมในสังคมได้ เราสามารถจะสร้างสังคมที่ดีในส่วนที่เราคิดว่าเราควรจะเป็นได้ แต่ว่าการเปลี่ยนแปลงจากจุด A ไปจุด B คำถามที่ผมสนใจก็คือว่าจะทำอย่างไรที่จะเกิดความเปลี่ยนแปลงโดยไม่ต้องมีความรุนแรง ผมก็ focus ที่ตรงนี้ งานผมมันจะอยู่ตรงนี้ ผมก็พูดลอยๆ ไว้บ้าง เช่น ผมคิดว่าสังคมที่ดีควรจะอยู่เป็นสุข อยู่เป็นสุขหมายความว่าอะไร อะไรอย่างนี้ แต่ว่าการจะทำอันนั้นจะต้องมาแก้อย่างไร และตรงไหน

ถ้าเช่นนั้นอาจารย์มองว่าสันตวิธิสันตวิธิ เป็นประเด็นที่จะนำไปสู่สันติภาพเชิงโครงสร้างหรือเปล่าคะ

ถ้าคิดว่าสังคมต้องเปลี่ยนแปลงแล้วละก็ ผมคิดว่าอันนี้มันเป็นส่วนหนึ่งของวิธีการที่จะต้องได้รับความสนใจ อันนี้มันจะดึงกลับมาสู่ issue เรื่องเป้าหมายกับวิธีการ

ถ้าอย่างนั้นอาจารย์มองว่าคนที่คำนึงถึงวิธีการเพื่อที่จะไปสู่เป้าหมายที่บอกว่าเป็นสันติภาพหรือสันติสุขของสังคมต้องได้มาด้วยสันตวิธิอย่างนั้นถึงจะเรียกว่านักสันตวิธิโดยแท้ใช่หรือเปล่าคะ

แล้วมองอย่างไรกับคนที่บอกว่าเขาต้องการสังคมที่มีสันติสุขเหมือนกัน แต่มองว่าเขาอาจจะมีวิธีการอื่นอีกหลายๆ ทาง

ก็เพียงแค่บอกว่า คนพวกนั้นไม่ได้สนใจสันติวิธี แต่คนพวกนั้นอาจจะสนใจสร้างสังคมที่ดี ซึ่งก็เหมือนกันแหละ เชกัวร์าก็สนใจสร้างสังคมที่ดี เหมมาเจ๋อตุ๋งก็สนใจสร้างสังคมที่ดี เลนินก็เหมือนกัน แต่คนเหล่านี้ก็ไม่ใช่ เฮลเคอร์ คามารา ไม่ใช่ มาร์ติน ลูเธอร์ คิง ไม่ใช่ คานธี มันคนละแบบ คนพวกนั้นเราอาจจะเรียกเขาเป็นนักปฏิวัติได้ อาจจะเรียกเขาเป็นนักสังคมที่ดีได้ เป็นนักอุดมคติอะไรก็ได้ แต่เราเรียกเขาว่านักสันติวิธีไม่ได้

.....

ภาคผนวก ก

ข้อคิดเห็นของผู้ช่วยศาสตราจารย์อำนาจ สุวรรณกิจบริหาร*
เกี่ยวกับทัศนะของอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ในเรื่อง
ทหารและระบอบประชาธิปไตย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์อำนาจ สุวรรณกิจบริหาร คณบดีคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต อดีตอาจารย์คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับทัศนะของอาจารย์ปรีดี พนมยงค์เกี่ยวกับทหารและการเมืองแบบประชาธิปไตยไว้ว่า

การพัฒนาทั้งหลายเราจะต้องยึดถือทหารเป็นหลัก เพราะฉะนั้นการพัฒนาการเมือง การปฏิวัติอาจารย์ปรีดีถึงได้เชิญชวนทหารเข้ามาโดยที่ไม่ได้คำนึงถึงว่าเขาจะมีอะไร เพียงแต่ถ้าเห็นด้วยว่าถ้าทำให้บ้านเมืองเจริญดีท่านก็เชิญชวนเข้ามา เพราะฉะนั้นจึงเป็นผลให้บางคนก็อาจจะตำหนิต่าน พุดในทำนองคล้ายๆกันว่าท่านไม่รู้หรือว่าคนเหล่านี้มีพื้นฐานเป็นอย่างไร คงจะเป็นปฏิปักษ์ต่อท่านในภายหลัง ท่านไม่ได้คำนึงถึงข้อนี้เข้าใจไหมฮะ เพราะท่านยึดอยู่อย่างเดียวว่า ทหารนั้นเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้บ้านเมืองเรานี้จะพัฒนาไปได้ ไม่ว่าจะระบบอะไรก็แล้วแต่ และสำหรับระบบการเมืองนั้นท่านยังเชื่อมั่นอยู่ว่า การที่ฝ่ายการเมืองหรือพลเรือนนั้นร่วมมือกับทหาร โดยที่ทหารสนับสนุนแล้วบ้านเมืองก็จะปลอดภัยและระบบการเมืองก็จะมีความมั่นคงขึ้น เพราะฉะนั้นคุณก็จะเห็นได้ว่าท่านเริ่มสร้าง ทำให้ทหารสบายใจก็คือ การที่ท่านขอที่ทางทหารมาเป็นที่ตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ การขอที่ตั้งนี้ก็เพื่อให้ทหารเข้าใจว่าท่านไม่ได้ทำอะไรทางการเมือง นอกเหนือไปจากที่เป็นประโยชน์ของชาติ จึงได้ขอที่ทหารที่นี้ แล้วในท้ายที่สุดทหารก็ร่วมมือกับท่าน ให้ที่ตรงนี้ ขอมออกกฎหมาย พรบ. ให้ที่ตรงนี้ก็กับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ขึ้นมาได้ เพราะฉะนั้นในระหว่างที่เกิดสงครามท่านจึงใช้ทหารจากทุกฝ่าย ไม่ว่าจะคนๆ นั้นจะมีพื้นฐานว่าเคยร่วมมือหรือใครจะกล่าวว่าเป็นลูกน้องหลวงพิบูลฯอะไรท่านไม่เคยคำนึงถึง ถ้าเขามีความรู้ความสามารถ ท่านเห็นว่า

*ผู้ช่วยศาสตราจารย์อำนาจ สุวรรณกิจบริหาร

ขณะนี้ดำรงตำแหน่งคณบดี คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต

ผู้อำนวยการโครงการปริญญาโทรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต

อดีตอาจารย์คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อดีตผู้ร่วมขบวนการประชาธิปไตย 26 กุมภาพันธ์ 2492

ใช้ได้ประโยชน์ ท่านก็ใช้ อย่างคุณเนตร เขมะโยธิน ก็เช่นเดียวกัน ทำงานให้หลวงพิบูลในการติดต่อกับจีนลับๆ แต่ไม่สำเร็จ ท่านทราบท่านก็เอามาร่วมงานกับทางด้านนี้ และคุณเนตรก็ช่วยงานได้ประสบผลสำเร็จ หลังสงครามเสร็จ ท่านเอารัฐมนตรีกลาโหม เป็นรองจากทหารแล้วแต่ท่านเอานายทหารซึ่งมีความเป็นกลางจริงๆ ทั้งนั้นนะฮะ ท่านไม่ฝักใฝ่ใครนี่คือจุดของท่าน แต่คนไม่เข้าใจ และผู้ที่ไม่เข้าใจนั้นไม่ใช่ใครอื่น ธรรมชาติเองก็ไม่เข้าใจ ธรรมชาติเองไม่เข้าใจแนวคิดของท่านหาว่าทหารนั้นเป็นปฏิปักษ์ เป็นศัตรู ไม่ใช่ฮะฮะ ท่านต้องการให้ทหารเขาเข้าใจอะไรทุกสิ่งทุกอย่าง เพราะฉะนั้นกฎหมายต่างๆ เราจะเห็นได้ว่าเริ่มต้นตั้งแต่ในตอนแรกนั้น หลวงพิบูลฯ ชักเริ่มไม่สบายใจก็ออกกระเบียบข้อบังคับ ไม่ให้ทหารเรียนการเมือง เพราะกลัวว่าทหารเรียนธรรมชาติแล้วจะหัวแข็ง ความจริงนะหลวงพิบูลฯ เขาเข้าใจผิด เราจะเห็นได้ว่าต่อมาในภายหลังก็ได้มีการอนุญาตให้ทหารเข้ามาเรียน เพราะว่าจะได้เพิ่มพูนความรู้ในทางการเมืองการปกครองให้ประชาชนทั่วๆ ไป ไม่ว่าเขาจะเป็นทหารหรือเป็นใครนะฮะ นี่ความเห็นของอาจารย์เป็นอย่างนี้ครับ เพราะฉะนั้นอาจารย์ท่านจึงไม่ขัดข้องที่จะเชิญทหารเข้ามาเกี่ยวข้องกับทางการเมือง เพราะถือว่าทหารนั้นย่อมมีความเข้าใจอะไรดีๆ นี่คือจุดที่สำคัญที่สุดนะฮะ เพราะฉะนั้นธรรมชาติ หรือใครก็ตามที่กล่าวอ้างว่าเป็นผู้สนับสนุนยึดแนวทางของท่านอาจารย์หลวงประดิษฐ์ แล้วเห็นทหารเป็นศัตรูนั้น เขาเข้าใจอาจารย์ผิดไปหมดเลย เพราะอาจารย์ไม่ต้องการแตกแยก ไม่ต้องการความแตกแยกภายในสังคม ทหารหรือพลเรือนนั้น เพราะท่านรู้เป็นอย่างดีว่า ยามสงบนั้นทุกคนคนไทยนั้นเป็นพลเรือน แต่ยามสงครามนั้นทุกคนคนไทยเป็นทหาร เพราะฉะนั้นหลักการอันนี้เป็นหลักการที่ท่านยึดถือนะฮะ แต่คนไม่ค่อยเข้าใจ เพราะฉะนั้นการที่เราไปยึดความคิดของต่างประเทศเข้ามาว่าประชาธิปไตยนั้นแยกการเมืองออกไปจากศาสนาอันนั้นถูกต้อง แต่ในเมืองนั้นไม่มีการแยกเหล่าแยกกลุ่ม เพราะฉะนั้นแยกกลุ่มเมื่อไหร่ เข้าใจว่าเมืองถือการแยกกลุ่มแล้วละก็ บ้านเมืองเราก็เสียหาย มีแต่การทะเลาะวิวาทกัน แยกพวกแยกพรรค จนกระทั่งถึงบัดนี้ มันกลับกลายเป็นเห็นได้ชัดทีเดียวว่า ผู้ที่เป็นกลไกของสังคมแท้ๆ คือข้าราชการ พลเรือน นักการเมือง และทหารนั้น จะเห็นได้ว่ามันแบ่งออกเป็นสามกลุ่มไปได้ยังไง ทั้งๆ ที่มันต้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อันนี้คือความเข้าใจผิดในเรื่องของการสร้างชาติ และความเป็นประชาธิปไตย ที่จะต้องมีเอกภาพของชาติ นี่คือนี่ที่คนไม่ค่อยเข้าใจ

(ดร. ชัยวัฒน์ สถาอานันท์: อาจารย์อำนาจทำกบฏวังหลวง 2492 และเพราะทำกบฏวังหลวงจึงต้องถูกกักการเมืองไปอยู่ต่างประเทศ 10 ปี ไปอยู่อินโดนีเซีย สิงคโปร์ พร้อมกับที่อาจารย์ปรีดีต้องไปอยู่เมืองจีน 10 กว่าปี อาจารย์เป็นศิษย์ก้นกุฏิท่านหนึ่งของอาจารย์ปรีดี)

ภาคผนวก ง

ตารางสรุปค่าปัจจัยเกี่ยวพันของศาสนาต่างๆที่เอื้อต่อการใช้ความรุนแรงจากการคำนวณค่าในงานวิจัยของโยฮัน กัลดุงเพื่อแสดงให้เห็นลักษณะที่โน้มนำไปสู่การเกิดสันติภาพในคำสอนของแต่ละศาสนา โดยกัลดุง สรุปไว้ว่าคำสอนของศาสนาพุทธมีปัจจัยเกี่ยวพันสูงสุดต่อการเกิดสันติภาพ (ข้อมูลจาก โยฮัน กัลดุง. 2538. พุทธสันติวิธี: ทฤษฎีเชิงโครงสร้าง. แปลโดย อำนวยเขียนสบาย. กรุงเทพฯ: ปาจารย์ยสาร. หน้า 67-68)

สภาพไร้ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง

สูง	อิสลาม	พุทธ
	ศาสนาฮิว ศาสนาคริสต์ ศาสนาผสมแบบญี่ปุ่น ศาสนาผสมแบบจีน	ศาสนาพุทธ
ต่ำ	ต่ำ	สูง

สภาพไร้ความรุนแรงโดยตรง

ตารางที่ 3 ศาสนาในฐานะเหตุปัจจัย: บทสรุปโดยสังเขป

	ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ	การกระจายสินค้าและบริการ	สภาพไร้ความรุนแรงโดยตรง	สภาพไร้ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง	ค่าปัจจัยเกี่ยวพันสูง
ศาสนาฮิว	สูง	สูง	ต่ำ	ต่ำ	2
คริสต์ศาสนาโปรเตสแตนต์	สูง	สูง	ต่ำ	ต่ำ	2
คริสต์ศาสนาคาทอลิก	สูง	ต่ำ	ต่ำ	ต่ำ	1
ศาสนาอิสลาม	ต่ำ	สูง	ต่ำ	สูง	2
ศาสนาฮินดู	ต่ำ	ต่ำ	สูง	ต่ำ	1
พุทธบริษัท	ต่ำ	สูง	สูง	สูง	3
ศาสนาผสมแบบจีน	สูง	สูง	ต่ำ	ต่ำ	2
ศาสนาผสมแบบญี่ปุ่น	สูง	สูง	ต่ำ	ต่ำ	2

ประวัติผู้วิจัย

นางสาวสุรัชชา เบ็ญโญ๊ะ เกิดเมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม 2513 ที่อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมปลาย จากโรงเรียนหาดใหญ่วิทยาลัย จังหวัดสงขลา เมื่อปีการศึกษา 2532 สำเร็จการศึกษาปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต สาขาภาษาอังกฤษ จากคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปีการศึกษา 2536 และศึกษาคณะอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ เมื่อปีการศึกษา 2537

